УДК 811.161

DOI: <https://doi.org/10.17721/APULTP.2020.41.24-41>

Макарець Ю.С.

ORCID: 0000-0001-5372-5820

ДО ПИТАННЯ ПРО МОВНУ ПОВЕДІНКУ КИЯН У СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ ВИМІРАХ⁴

***Анотація.** У статті представлені результати опитування, проведеного в межах проєкту за грантом Президента України Ф82 "Лінгвосоціологічний моніторинг динаміки структури й статусу української мови в новітній час" (2019). У дослідженні взяли участь 400 киян віком від 18 до 65 років. Основною метою було доповнити новими даними соціолінгвістичні студії мовної ситуації України останніх років, а не дублювати їх. Сьогодні науковці зосереджуються на питаннях про мову повсякденного спілкування респондентів, рідну мову їхніх батьків, мову спілкування в родині, з друзями та в професійному житті. Тому для анкети, на основі якої проведене пропонуване дослідження, відібрані 10 питань, що мають виявити статусне сприйняття мов і мовні орієнтири респондентів. Отримані дані засвідчують, що рідномовне самовизначення киян далеко не завжди мотивує їхню мовну поведінку. Українську назвали рідною 73,25% опитаних, але інформаційний і культурний простір, у якому вони живуть, залишається переважно двомовним або російськомовним. 79,75% опитаних заявили, що держава має підтримувати функціонування української мови, що мало би свідчити про досить високу сформованість ціннісного ставлення до мови. Однак заходи, які вживає держава для забезпечення функціонування української мови, наприклад, у медіа, які досі були переважно російськомовними, 32% вважають непотрібними, а 22% стверджують, що квотування ніяк не вплинуло на ситуацію. Понад 32% українців через пів року після прийняття нової редакції правопису так і не ознайомилися з нею або взагалі про неї не чули, що свідчить про байдужість до питань мовного розвитку. Значний відсоток і тих,*

⁴ Статтю підготовлено в рамках гранту Президента України Ф82 "Лінгвосоціологічний моніторинг динаміки структури й статусу української мови в новітній час" (2019)

.....

хто не вбачає цінності в національній мові, і потреби в державній мовній політиці, спрямованій на її підтримку, не усвідомлюють. Це говорить про недостатній рівень мовної свідомості українців, чії розмірковування про українську мову, як видається, здебільшого пов'язані з тим, що вона є частим предметом політичних дискусій, а не з усвідомленням її як культурного і націєтворчого чинника. Тож очевидно стає потреба зміни акцентів у її сприйнятті з виключно політичної ролі на культурну й ціннісну сутність.

Ключові слова: мовна поведінка, мовна ситуація, мовна політика, мовна свідомість, статусне співвідношення мов.

Інформація про автора: Макарець Юлія Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент; доцент кафедри української мови; факультет української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.

Електронна адреса: makarets_iuliia@ukr.net

Iuliia S. Makarets

ORCID: 0000-0001-5372-5820

ON THE QUESTION OF THE LANGUAGE BEHAVIOR OF KYIVANS IN SOCIOLINGUISTIC DIMENSIONS

Abstract. The article presents the results of a survey conducted within the project under the grant of the President of Ukraine F82 "Linguo-sociological monitoring of the dynamics of the structure and status of the Ukrainian language in modern times" (2019). The study involved 400 Kyivans 18 to 65 years old. The main goal was to supplement the sociolinguistic studies of the language situation of Ukraine of recent years with new data, but not to duplicate them. Till now, researchers focus on the language of everyday communication of respondents, on the native language of their parents, on the language of communication in the family, with friends and in professional life. Therefore, 10 questions were selected for the questionnaire, which should reveal the status perception of language and language guidelines of the respondents. The obtained data show, that the native language self-determination of Kyivans not always determines their language behavior. 73.25% of respondents called Ukrainian their native language, but the informational and cultural space in which they live remains mostly bilingual or Russian-language. 79.75% of respondents said, that the state should

.....

support functioning of the Ukrainian language, which should indicate a fairly high value attitude to the language. However, 32% consider the measures, that were taken by the state to ensure the functioning of the Ukrainian language, for example, in media, which so far were predominantly Russian-language, needless and 22% say, that the quota did not affect the situation in any way. More than 32% of Ukrainians six months after the adoption of the new version of the spelling standard did not acquaint with it or even did not hear about it at all, which indicates indifference to language development. There is significant percentage of those, who do not see value in the national language and are not aware of the need for public language policy aimed at supporting it. This indicates an insufficient level of language consciousness of Ukrainians. Reflections on the Ukrainian language are mostly caused by the fact, that it is a frequent subject of political debate, rather than by awareness of its essence as a cultural and nation-building factor. Therefore, there is an urgent need to shift the emphasis in its perception from its purely political role to cultural and value essence.

Key words: language behavior, language situation, language policy, language consciousness, status ratio of languages.

Information about the author: Makarets Iuliia Serhiivna – PhD, associate professor; associate professor of the department of the Ukrainian language; Andriy Malysenko Institute of Ukrainian Philology and Literature; National Pedagogical Dragomanov University.

E-mail: makarets_iuliia@ukr.net

Макарець Ю.С.

ORCID: 0000-0001-5372-5820

К ВОПРОСУ О ЯЗЫКОВОМ ПОВЕДЕНИИ КИЕВЛЯН В СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИЗМЕРЕНИЯХ

Аннотация. В статье представлены результаты опроса, проведенного в рамках проекта по гранту Президента Украины Ф82 "Лингвосоциологический мониторинг динамики структуры и статуса украинского языка в новейшее время" (2019). В исследовании приняли участие 400 киевлян в возрасте от 18 до 65 лет. Основной целью было дополнить новыми данными социолингвистические студии языковой ситуации Украины последних лет, а не дублировать их. Сегодня ученые фокусируются на вопросах о языке повседневного общения респондентов, родном языке их родителей, языке общения в семье, с

друзьями и в профессиональной жизни. Поэтому для анкеты, на основании которой проведено данное исследование, отобраны 10 вопросов, которые должны определить статусное восприятие языка и языковые ориентиры респондентов. Полученные данные свидетельствуют, что родноязычное самоопределение киевлян далеко не всегда мотивирует их речевое поведение. Украинский назвали родным 73,25% опрошенных, но информационное и культурное пространство, в котором они живут, остается преимущественно двуязычным или русскоязычным. 79,75% опрошенных заявили, что государство обязано поддерживать функционирование украинского языка, что должно свидетельствовать о достаточно высоком ценностном отношении к языку. Однако меры, которые принимает государство для обеспечения функционирования украинского языка, например, в медиа, которые до сих пор были в значительной степени русскоязычными, 32% считают ненужными, а 22% утверждают, что квотирование никак не повлияло на ситуацию. Более 32% украинцев спустя полгода после принятия новой редакции правописания так и не ознакомились с ней или вообще о ней не слышали, что свидетельствует о равнодушии к вопросам развития языка. Значительный процент и тех, кто не видит ценности в национальном языке, и потребности в государственной языковой политике, направленной на ее поддержку, не осознает. Это говорит о недостаточном уровне языкового сознания украинцев. Их рассуждения об украинском языке в основном связаны с тем, что он является частым предметом политических дискуссий, а не с осознанием его сущности как культурного и нациесоздающего фактора. Поэтому очевидной становится необходимость смещения акцентов в его восприятии с исключительно политической роли на культурную и ценностную сущность.

Ключевые слова: языковое поведение, языковая ситуация, языковая политика, языковое сознание, статусное соотношение языков.

Информация об авторе: Макарец Юлия Сергеевна – кандидат филологических наук, доцент; доцент кафедры украинского языка; факультет украинской филологии и литературного творчества имени Андрея Малышко; Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова.

Электронный адрес: makarets_iuliia@ukr.net

Мовне питання, хоч і в різних аспектах, турбує всі держави світу. Мова чітко усвідомлена не тільки як засіб внутрішньої

комунікації й елемент культури, а і як потужний чинник політичної мобілізації населення. Тож розвинені держави продовжують зміцнювати позиції національної мови як на внутрішньодержавних теренах, так і далеко поза власними межами, а молоді постколоніальні намагають зламати на користь національної мови ситуацію її протистояння з мовою колишнього колонізатора. Глобалізація, міграційні процеси, розбудова національних держав додають питанню все нових граней. Закономірно, що в умовах мультинаціональності держав і полілінгвальності індивідів потреба втримати рівновагу між мовними інтересами й мовними правами всіх сторін зумовлює розквіт соціолінгвістичних студій.

Соціологічні й соціолінгвістичні дослідження, на основі яких говорять про мовну ситуацію в державі, часто виконані на замовлення представників певного табору політичної дискусії, тому, на жаль, не завжди дають змогу побачити реальні мовні преференції й особливості мовної поведінки в країні, певному її регіоні чи населеному пункті. Додають неоднозначності й проблеми формулювань і суб'єктивності оцінок, яких не уникнути навіть у суто наукових розвідках. Роблячи узагальнення на основі отриманих даних, важливо усвідомлювати слабкі сторони соціологічних і соціолінгвістичних опитувань, на які спираються відповідні дослідження і яким все ж немає альтернативи для вивчення мовної ситуації.

Майже всі соціологічні питальники в Україні, мета яких – з'ясувати певний аспект мовної ситуації в державі, відкриває те саме питання: *Яку мову ви вважаєте рідною?* Однак навіть воно, будучи наріжним каменем досліджень, містить у собі невизначеність, адже чітко не з'ясовано, що вважають рідною мовою. Намагання спиратися на це поняття як аксіоматичне попри його абстрактність і суб'єктивність було однією з причин нищівної критики Венеціанською комісією законопроекту 2011 р. "Про мови в Україні". Зроблена законодавцем спроба в мовному законі 2012 р. термінологізувати й дефініювати це поняття також виявилася невдалою. Проведене В. Куликом у

.....

2013 р. опитування показало: те, що визначили "рідною мовою" в документі й що вважають "рідною мовою" громадяни – різні поняття, і дати чітку юридичну дефініцію явищу, яке потребує ціннісно-рефлексивного пошукування, неможливо. Дослідник виявив, що діапазон тлумачень цього поняття опитаними широкий, і те, яка мова стала першою для людини, не входить навіть до першої трійки чинників рідномовного самовизначення. Натомість серед основних – успадковані від батьків національні ознаки, повсякденна мовленнєва практика, мова думки тощо. В. Кулик виявив, що рідна мова стала у свідомості частини опитаних морально-етичною категорією, і тому серед мотивів, які спонукають назвати мову рідною, помітне місце займає "поклик душі": в умовах війни громадяни України зважають не тільки на те, як їм говорити звично чи зручно, а й на уявлення про те, що в актуальній соціально-політичній реальності правильно, морально й справедливо [1]. Тож поняття рідної мови й надалі розширює свою семантику.

Лінгвальні реалії України засвідчують: між рідномовним самовизначенням індивіда й практикою мововжитку в країнах, на території яких конкурують кілька мов, далеко не завжди можна поставити знак рівності. Тому в питальниках з'ясовують *Якою мовою ви спілкуєтеся в сім'ї? Якою мовою Ви переважно говорите з друзями? Якою мовою спілкуєтеся на роботі?* тощо, тобто намагаються виявити розподіл мов за сферами спілкування. Однак відповіді на ці питання насправді не дають повної картини. По-перше, тому, що респондент самостійно має оцінити, чи знає він певну мову. С. Соколова, яка досліджувала мовну поведінку киян [7], виявила: з-поміж тих, хто відповів, що вільно володіє і українською, і російською (72,34%), менше половини однаково впевнено спілкуються обома мовами, інші віддають перевагу одній з них. По-друге, ускладнює ситуацію поширення суржику. Тому існують розбіжності в даних опитувань із самооцінкою мовлення респондентами та оцінкою його інтерв'юєрами. Наприклад, у межах проєкту INTAS (2006) ствердну відповідь про вживання суржику в мовленні дали 3,1% респондентів [5, с. 316-331].

Опитування, проведені Київським міжнародним інститутом соціології, під час яких якість мовлення учасників оцінювали інтерв'юери, виявили значно більшу кількість суржикомовних: у 1996–1999 рр. вона становила 18,2%, а впродовж 2000–2003 рр. зменшилася до 14,7% [10].

Достовірність отриманих у ході опитувань даних потрапляє під сумнів і через низку інших причин, однак альтернативи таким соціологічним дослідження немає. Натомість в Україні існує значна потреба в з'ясуванні мовних преференцій населення, що дало би змогу зменшити рівень маніпуляцій питанням мовних відносин і соціальної справедливості нового мовного законодавства. Відповіддю на цей запит сьогодення стали проекти й наукові розвідки, які допомагають окреслити соціологічні координати різних аспектів мовного питання.

Відколи був проведений останній Всеукраїнський перепис населення (2001), подібних досліджень зроблено чимало, наприклад, у межах міжнародного проекту INTAS "Мовна політика в Україні: антропологічні, лінгвістичні аспекти та подальші перспективи" (2006–2008 рр.) під керівництвом Ю. Бестерс-Дільгер. На основі великого обсягу статистичних даних, отриманих з численних загальнонаціональних соціологічних досліджень, важливі узагальнення про мовну практику українців (1994–2007) зробив О. Вишняк ("Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз)"). Серед фахових соціолінгвістичних досліджень останніх років варто відзначити проєкт Фонду Фольксваген "Бі- та мультлінгвізм: між інтенсифікацією та розв'язанням конфлікту. Етнолінгвістичні конфлікти, мовна політика і контактні ситуації в пострадянських Україні і Росії" (2017) та ін.

Чимало важливих у контексті соціолінгвістичних студій положень, а також узагальнення даних попередніх і власних опитувань можна знайти в колективній монографії "Мовна ситуація в Україні: між конфліктом та консенсусом" (2008), у працях Л. Масенко "Мова і суспільство: Постколоніальний вимір" (2004), "Суржик: між мовою і язиком" (2011),

Р. Лозинського ("Мовна ситуація в Україні (суспільно-географічний погляд)", 2008), Г. Євсєєвої ("Державна мовна політика та українська національна ідея", 2010), Я. Радевич-Винницького ("Двомовність в Україні: теорія, історія, мововживання", 2011), О. Рудь ("Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі", 2012), О. Ткаченка ("Українська мова: сьогодення й історична перспектива", 2014), С. Савойської ("Мовно-політичний сепаратизм як фактор дестабілізації національної єдності українського суспільства в умовах пострадянської трансформації" (2011), "Мовно-комунікативна політика як специфічна область державної політики в поліетнічному соціумі: теоретико-історіологічний аналіз" (2013), "Мовна політика у сучасній Україні: деструктивні і конструктивні виміри" (2015)) та ін. Чимало досліджень присвячені питанням статусного співвідношення мов, мовних практик і мовної толерантності в регіонах і містах України (Т. Розова, В. Барков, Н. Матвєєва, О. Калакура, Н. Філатова та ін.), мовної ситуації в сферах послуг і торгівлі (М. Гонтар), освіти (О. Данилевська), ЗМІ (О. Руда), серед держслужбовців (Н. Матвєєва) та ін. В останні роки кількість наукових студій у цьому напрямку зростає, що є природним наслідком наростання мовного питання в соціумі та потреби з'ясування мовних преференцій та мовної самоідентифікації громадян України. Тож і наша стаття є частиною загальної соціолінгвістичної мозаїки, що має відтворити мовну картину України.

В запропонованому опитуванні взяли участь 400 киян (однією з умов було проживання в Києві щонайменше протягом останніх 5 років) віком від 18 до 65 років. Основним завданням було не повторити, а доповнити новими даними соціолінгвістичні розвідки останніх років, що й визначило коло питань, внесених в анкету. Наявні дослідження, результати яких були попередньо вивчені й проаналізовані [2, с. 22-49], зосереджуються перш за все на питаннях про мову повсякденного спілкування респондентів, рідну мову їхніх батьків, мову спілкування в родині, з друзями та в професійному

житті [5; 6; 7; 10; 11 та ін.]. Тож для анкети були відібрані десять питань, відповіді на які мають виявити статусне сприйняття мов і мовні орієнтири респондентів, що дасть змогу краще зрозуміти мотиви їх мовної поведінки.

Звичайно, повністю уникнути повторення не вдалося б, оскільки аналіз результатів іноді потребує зіставлення відповідей на різні питання в тій самій групі респондентів. Тож відкривало анкету питання *Яку мову Ви вважаєте рідною?* Воно важливе для з'ясування співвідношення між рідномовною самоідентифікацією та мовними перевагами й статусною оцінкою мов. Попередньо респондентів попросили пояснити, якого значення вони надають поняттю "рідна мова". 62% опитаних відповіли, що це "мова їхньої країни", 24,5% – "мова батьків", 13% – мова, якою вони розмовляють, решта 2,5% не змогли дати чітку відповідь ("я розумію, але не можу пояснити"). 73,25% опитаних рідною назвали українську, 24,25% – російську, 1,25% – іншу, 1,25% – українську та російську рівною мірою.

Розподіл за віковими групами показав, що серед респондентів віком 18-29 років назвали рідною українську 76,6%, 30-39 років – 77,9%, 40-49 років – 64%, 50-65 років – 67,8%. Якщо врахувати, що в опитуванні взяла участь майже рівна кількість осіб кожної вікової групи (різниця – у межах 8%), то помітно, що серед людей, які народилися або чис

дитинство пройшло в незалежній Україні, більша частка тих, хто усвідомлює українську мову як рідну.

Важливим аспектом мовного питання в Україні, де визначення мовної ситуації хитається між білінгвізмом і диглосією, є статусне сприйняття української та російської мов і міра стійкості сформованого в роки колонізації стереотипу про вищу престижність російської мови й "сільську" природу української. Учасників попросили висловитися про те, *якою мовою сьогодні престижніше говорити в Україні?* 78,75% респондентів відповіли, що українською, 14% – російською, 5,75% – обома мовами, українською і російською, рівною мірою, 1,5% відмовилися відповісти.

Серед тих, хто назвав рідною російську, вважають, що престижніше говорити українською, 68,7%, а російською – тільки 19,2%, обома мовами однаковою мірою – 9%, не відповіли 3%. Серед респондентів, які назвали рідною українську, вважають її престижнішою 88%, російську – 5,2%, українську й російську однаковою мірою – 4,8%, ще 1% опитаних не відповіли.

Такі питання окреслюють у загальних рисах мовні орієнтири киян, однак потребують конкретизації в контексті опису реальної мовної ситуації. Важливими тут є питання про мововжиток у різних життєвих ситуаціях, які є серцевиною

сучасних соціолінгвістичних студій. Однак є нюанси, що досі рідко потрапляли в поле зору дослідників, але з'ясувати які важливо в умовах інформаційної війни, що в неї сьогодні втягнута Україна. Мовний фільтр – важливий чинник захисту інформаційного простору держави, тому важливо знати, якою мовою громадяни споживають інформаційний продукт. Відповіді на питання, *якою мовою респонденти читають або слухають новини*, розподілилися так: тільки українською – 10,5%, переважно українською – 24,25%, українською і російською однаковою мірою – 54,5%, тільки російською – 2,75%, переважно російською – 6,5%, переважно англійською – 0,75%, іншою мовою – 0,75%.

Визначальним для розуміння мовної ситуації є з'ясування мови культурного простору, у якому живуть мовці. Його важливі складники – книги й кіно, тож респондентам поставили питання, *переклад книги якою мовою вони оберуть, українською чи російською, якщо матимуть можливість, і дубляжеві фільму якою мовою віддадуть перевагу*. На перше питання 52,25% опитаних заявили, що краще прочитають книгу в українському перекладі, 43% – у російському, 4,75% сказали, що їм це неважливо.

На питання про мову дубляжу 44% відповіли, що оберуть українську, 44,75% – російську, 11,25% сказали, що це неважливо.

Протягом 2016-2019 рр. зроблені важливі кроки для зміцнення статусу української мови як державної: введені квоти на українськомовний продукт на радіо й телебаченні, визнаний неконституційним мовний закон 2012 р., підписаний закон "Про забезпечення функціонування української мови як державної" й прийнята нова редакція правопису. Питання мови набуло нового звучання не тільки у зв'язку зі зміною мови контенту ЗМІ, а й через очікуваний перехід усіх шкіл з вересня 2020 р. на українську. Сприйняття цих змін – один з індикаторів їх

успішності. На питання, як вони ставляться до прийняття нової редакції правопису, респонденти відповіли: позитивно – 21,25%, не з усім згодні, але загалом позитивно – 24,75%, негативно, вважають цей крок непотрібним – 14,5%, негативно, не згодні зі змінами – 7%, ще не ознайомилися з нею – 22,25%, не знають про неї – 9,25%, не відповіли 0,75%. Дані свідчать про недостатню поінформованість загалу, а отже, під сумнівом опиняється успішність державної інформаційної політики в цьому напрямі, оскільки опитування проведене через пів року після набуття документом чинності, до того ж, цьому передував тривалий етап громадського обговорення.

Більший резонанс мало встановлення мовних квот на радіо й телебаченні. На час проведення дослідження вони діяли вже кілька років, а Національна рада України з питань телебачення й радіомовлення здійснювала суворий контроль за їх дотриманням і накладала санкції на порушників. Тож у питальник була уведена позиція *Як Ви ставитеся до введення мовних квот на радіо та телебаченні?* 46% опитаних відповіли, що вітають такі зміни, 15% ставляться до них негативно, 17,5% вважають їх непотрібними, 21,5% не помітили за час їх дії жодних змін.

Як Ви ставитеся до введення мовних квот на радіо та телебаченні?

Протягом останніх років держава закріпила низку правових норм, які зміцнюють позиції української мови. Респондентам поставили питання, чи відчули вони зміни у вживанні української мови в Україні. 32,75% ствердили, що помітили незначні зміни

.....

на краще, 26,75% помітили значні зміни на краще ("української мови стало більше по телевізору й на вулицях"), 31,25% заявили, що нічого не змінилося, 6,5% відповіли, що ситуація зі вживанням української мови трохи погіршилася, 2,5% вважають, що ситуація сильно погіршилася ("українською говорять все рідше"), 0,25% не відповіли.

Збереження суверенітету України нерозривно пов'язане з необхідністю подолати наслідки політики деетнізації, яку здійснювала радянська влада. Серед основних – т.зв. "зросійщення" частини населення, перехід у спілкуванні на місцевий варіант мови колонізатора, яку вважали більш престижною й перспективною. Це означає потребу зміцнення соціального статусу мови, підняття її престижу, збільшення економічної вартості, тобто надання потужної державної підтримки. Однак "у таких випадках відродження мовної своєрідності народу об'єктивно може входити у протиріччя з правом кожного з його представників на вільний вибір мововжитку" [6, с. 5]. Тож важливо з'ясувати мовні орієнтири населення й міру легітимації державного сприяння функціонуванню національної мови. На питання, *чи має держава активно зміцнювати позиції української мови як національної й державної*, відповіли: так, мова об'єднує націю – 39,25%; так, розвинені держави мають підтримувати національні мови – 30%; так, це відновлення історичної справедливості – 10,5%; ні, це не на часі – 9,25%; ні, роль мови переоцінюють – 5%; ні, краще дати статус державної мови російській – 3,5%; ні, краще дати статус другої офіційної в регіонах російській – 2,5%.

Мовному ландшафту України властива мультилінгвальність, що виявляється в багатомовності повсякденної реальності. Це явище часто плутають з полілінгвальною – багатомовністю самих індивідів. Полілінгвальність – соціокультурний феномен сучасності, властивий мешканцям багатьох розвинених держав. Тому опис мовної ситуації країни неможливий без з'ясування притаманності їй цієї риси. У межах проведеного опитування зроблена спроба з'ясувати міру її вияву серед мешканців

столиці. На питання про те, *скільки мов знають респонденти*, відповіді розподілилися так: 1 мову (українську або російську) – 1%, 2 мови – 33% (українську й російську – 31,75%; українську та одну іноземну (не російську) – 1,25%), 3 мови – 48,75% (українську та дві іноземні (крім російської) – 0,25%; українську, російську й ще одну іноземну – 48,5%), 4 мови – 14,75 % (українську, російську та дві інші іноземні), 5 мов – 2,5% (українську, російську та три інші іноземні). Про знання англійської мови заявили 47,25% опитаних, німецької – 15,75%, французької – 4%, польської – 6,75%. Знають російську 97,5% опитаних. Варто враховувати, що відповіді на це питання доволі суб'єктивні, оскільки спираються на власне судження респондентів, а не на кваліфіковане визначення рівня володіння нею, тому ситуація з полілінгвальністю потребує глибшого наукового дослідження. Однак отримані дані дають загальне уявлення про мовні переваги мешканців Києва та їхній мовний світогляд, важливою частиною якого стало опанування кількома мовами.

Отже, аналіз відповідей на питання анкети показав, що рідномовне самовизначення киян далеко не завжди впливає на їхню мовну поведінку. Українську назвали рідною 73,25% опитаних, але інформаційний і культурний простір, у якому вони живуть, залишається переважно двомовним або російськомовним: 54% читають (слухають) новини однаково українською й російською, 10% – переважно або тільки російською; 43% оберуть російський переклад книги іноземного автора, для 5% мова перекладу неважлива; 45% дивитимуться фільм, дубльований російською, для 11% мова дубляжу не має значення. У тих, для кого мова неважлива, не сформоване ціннісне ставлення до неї, що в умовах переважання російськомовного продукту означає їх поступовий перехід виключно на нього. 79,75% опитаних заявили, що держава має підтримувати функціонування української мови, що мало би свідчити про досить високу сформованість мовної свідомості. Однак 32% вважають, що квоти на радіо й телебаченні, які досі були переважно російськомовними, для української мови були

непотрібні, а 22% стверджують, що квотування ніяк не впливає на ситуацію. Понад 32% українців через пів року після прийняття нової редакції правопису досі не ознайомилися з нею або взагалі про неї не чули, що свідчить про байдужість до питань мовного розвитку. Усе це дає підстави стверджувати, що в українців недостатній рівень мовної свідомості: розмірковування про мову здебільшого пов'язані з тим, що вона є частим предметом політичних дискусій, а не з усвідомленням її сутності як культурного й націєтворчого чинника, її норми сприймають як накинута ззовні обмеження, а не як органічний етап мовного поступу. Досить значний відсоток і тих, хто взагалі не вбачає цінності в національній мові й потреби в державній мовній політиці, спрямованій на її підтримку, не усвідомлює. Тож очевидно стає потреба зміни акцентів у сприйнятті мови. Необхідним є її усвідомлення як унікального культурного феномена, основи пізнавальної діяльності й розумового розвитку індивідів, а не лише як елемента політичної реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кулик В. Поняття "національності" та "рідної мови" в пострадянській Україні [Електр. ресурс]. *Наукове товариство ім. Шевченка*. 23 лют. 2013. URL: http://shevchenko.org/past_event/10-11/
2. Макарець Ю.С. Статус і стан української мови в незалежній Україні. Київ : ЛАТ&К, 2019. 209 с.
3. Матвеева Н.Р. Мовна ситуація Києва (на матеріалі фокус-групових опитувань 2017 року). *Філологічні студії*. 2017. Вип. 9. С. 166-171.
4. Михальчук О. "Мовна поведінка" як категорія української соціолінгвістики. *Мова і суспільство*. 2014. №5. С. 28-39.
5. Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації. Київ : ВД "Києво-Могилянська академія", 2008. 363 с.
6. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. Київ : ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. 398 с.
7. Соколова С. Основні типи мовної поведінки киян (за даними анкетування). *Українська мова*. 2013. №2. С. 38-55.

8. Соколова С.О., Залізняк Г.М. Особливості сучасної мовної ситуації України у дзеркалі соціології та соціолінгвістики. *Українська мова*. 2018. №2. С. 3-19.

9. Фудерер Т.О., Данилевська О.М. Престиж української мови та ставлення до двомовності за оцінками мовців різних вікових груп. *Вісник КНЛУ*. 2019. №1(22). С. 173-181.

10. Хмелько В.Є. Лінгво-етнічна структура України: регіональні особливості й тенденції змін за роки незалежності. *Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська академія"*. Т. 32: Соціологічні науки. 2004. С. 3-15.

11. Цар І. Співвідношення понять "рідна мова" та "мова повсякденного спілкування" за близькоспорідненого білінгвізму (на прикладі молодіжного середовища м. Києва). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2018. №37. С. 95-99.

12. Rampton B., Charalambous C. Sociolinguistics and everyday (in)securitization. *Journal of Sociolinguistics*. 2020. Vol. 24(1). P. 75-88.

REFERENCES

1. Kulyk, V. (2013). *The concept of "nationality" and "native language" in post-Soviet Ukraine* [Poniattia "natsionalnosti" ta "ridnoi movy" v postradianskii Ukraini]. *Naukove tovarystvo im. Shevchenka*. 23 liut. URL: http://shevchenko.org/past_event/10-11/ (last access: 20.08.2020) [in Ukrainian].

2. Makarets, I.S. (2019). *Status and state of the Ukrainian language in independent Ukraine* [Status i stan Ukrainskoi movy v nezalezhnii Ukraini]. Kyiv : LAT&K [in Ukrainian].

3. Matveieva, N.R. (2017). *The language situation in Kyiv (based on focus group surveys in 2017)* [Movna sytuatsiia Kyieva (na materialii fokus-hrupovykh opytuvan 2017 roku)]. *Filolohichni studii: Zbirnyk naukovykh prats*. V.9. 166-171 [in Ukrainian].

4. Mykhalchuk, O. (2014). *"Language behavior" as a category of Ukrainian sociolinguistics* ["Movna povedinka" yak katehoriia ukrainskoi sotsiolinhvistyky]. *Mova i suspilstvo*, 5, 28-39 [in Ukrainian].

5. Besters-Dilger, Y. (Ed.) (2008). *Language policy and language situation in Ukraine: Analysis and recommendations* [Movna polityka ta movna sytuatsiia v Ukraini: Analiz i rekomendatsii]. Kyiv : VD "Kyievo-Mohylianska akademiia" [in Ukrainian].

6. *Language situation in Ukraine: between conflict and consensus* (2008). [Movna sytuatsiia v Ukraini: mizh konfliktom i konsensusom]. Kyiv : IPIEND imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].

7. Sokolova, S. (2013). *The main types of language behavior of Kiev (according to the questionnaire)* [Osnovni typy movnoi povedinky kyian (za danymy anketuvannia)]. *Ukrainska mova*, 2, 38-55 [in Ukrainian].
8. Sokolova, S.O. & Zalizniak, H.M. (2018). *Features of the current language situation in Ukraine in the mirror of sociology and sociolinguistics* [Osoblyvosti suchasnoi movnoi sytuatsii Ukrainy u dzerkali sotsiolohii ta sotsiolinhvistyky]. *Ukrainska mova*, 2, 3-19 [in Ukrainian].
9. Fuderer, T.O. & Danylevska, O.M. (2019). *Prestige of the Ukrainian language and attitude to bilingualism according to speakers of different age groups* [Prestyzh ukrainskoi movy ta stavlennia do dvomovnosti za otsinkamy movtsiv riznykh vikovykh hrup]. *Visnyk KNLU*, 1(22), 173-181 [in Ukrainian].
10. Khmelko, V.I. (2004). *Linguo-ethnic structure of Ukraine: regional features and tendencies of changes during the years of independence* [Linhvo-etnichna struktura Ukrainy: rehionalni osoblyvosti y tendentsii zmin za roky nezalezhnosti]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Kyievo-Mohylianska akademiia". T.32: Sotsiolohichni nauky*, 3-15 [in Ukrainian].
11. Tsar, I. (2018). *Correlation of the concepts "native language" and "language of everyday communication" in closely related bilingualism (on the example of the youth environment of Kyiv)* [Spivvidnoshennia poniat "ridna mova" ta "mova povsiakdennoho spilkuvannia" za blyzkosporidnenoho bilinhvizmu (na prykladi molodizhnoho seredovyscha m. Kyieva)]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vishchyykh navchalnykh zakladakh*, 37, 95-99 [in Ukrainian].
12. Rampton, B. & Charalambous, C. (2020). Sociolinguistics and everyday (in)securitization. *Journal of Sociolinguistics*, 24(1), 75-88. <https://doi.org/10.1111/josl.12400> [in English].

Дата надходження до редакції – 26.08.2020

Дата затвердження редакцією – 05.09.2020